

on the work of Vasyl Tkachuk through the prism of his discovery of Stefanyk's traditions. The attempt to compare the artistic and ideological, aesthetic thinking of writers based on their works was made. We reviewed the influence of creativity of Stefanyk on the genre and stylistic paradigm creativity of Tkachuk, in order to better understanding of the talent of the novelist and literary trace his further literary development.

As Stefanyk, Tkachuk singles out in his novels psychological insight, opens the voltage of the soul and tragic stories, he raises acute social and psychological problems. Both novelists inherent limit brevity, emotional saturation, laconic, specifically-expressionist imagery, distinguishing hyperbolism.

Tkachuk appears as a bright future prophet, believes in goodness, lives with the hope in better, his stories are more optimistic and cheerful. Stefanyk - predicts tragic and dark darkness, if people will not start to change and stand up against oppression and tyranny, to defend the right to life.

The main goal of man - not just exist, but to live a full and decent life. Both, and Stefanyk, and Tkachuk - creators of national consciousness, who through the light of their works wanted to tell people the truth: fight for an independent, unified and free Ukraine.

Thus, comparing the work of the famous Ukrainian writer Vasyl Stefanyk and little-known but no less talented novelist Vasyl Tkachuk, we saw a huge impact on the literary consciousness of Tkachuk. This enables us to better understand the talent Vasyl Tkachuk and follow his literary development. The choice of the article is important and logically reasoned. The study was written independently, on a proper scientific level, the results are summarized in the conclusions.

Key words: prose, short story, style, tradition, Stefanik, literary process, artistic, ideological and aesthetic thinking.

УДК 811.161.2

Ольга ШАРАГІНА

**ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ФЕНОМЕНУ ТИШІ У
КОМПЛІЯТИВНИХ
ЖАНРОВО-СТИЛЬОВИХ МОДИФІКАЦІЯХ ТВОРЧОЇ
ПАЛІТРИ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА**

У статті розглянуто поетичні твори Василя Симоненка «Подорож в країну Навпаки», «Казка про Дурила» та «Суд». Досліджено особливості фольклорно-літературного синтезу на прикладі жанрового розмаїття: казки-виховання, казки-притчі, містерії та байки. Проаналізовано звернення поета до явищ *natural silence* – тиші та *homo silence* – мовчання як до засобів вираження власної естетичної позиції через дидактичне призначення компліятивних жанрів.

Ключові слова: тиша, *naturalis silentio*, *homo silentio*, казка-притча, казка-виховання, поема-містерія

Літературний процес початку шістдесятих років характеризувався великим творчим підйомом серед митців культури. Голос шістдесятників, що прорвав кількадесятилітнє мовчання суспільства, являв собою розкішну поліфонію ідей, помислів та прагнень. Адже соцреалізм того часу не міг повною мірою віддзеркалити нове світовідчуття інтелігенції, чим підштовхував поетів «хрущовської відлиги» звертатися до естетики слова, намагаючись змодифікувати та втілити у життя новаторські традиції літературного процесу. Саме тому дослідниця шістдесятництва Л. Тарнашинська стверджувала, що «у рефлексивно-діялогічному зовнішньо-внутрішньому комунікативному полі кожен репрезентант українського шістдесятництва має свій індивідуальний голос <...> що, зрештою, і визначає стилістику художніх творів» [10, с. 101]. Серед гучних гасел вироджувалося неголосне, нетрибуне слово, часом немовби герметично закрите, зрозуміле лише утаємниченим душам. Воно вимагало глибокого розуміння через декодування імпліцитного підтексту твору. Іntenціональне значення тиші та мовчання в літературі почало відігравати вагомий роль у творчості дисидентів. Проте великої сили воно набрало на початку сімдесятих, увійшовши в основу, за твердженням літературного критика В. Моренця «традиційної» чи «тихої» поезії [4, с. 153].

У середині ХХ ст. нового наукового осмислення активно почала набувати проблема творчих взаємозв'язків фольклору та літератури, що сприяло творенню новаторських міжстильових жанрових модифікацій. Недаремно науковець-теоретик А. Флауер стверджував, що «жанрові зміни не проходять окремо від становлення літератури. Вони зумовлені тими ж причинами, що й видозміни всередині будь-яких інших категорій літератури» [1,

с. 122]. Авторська казка, яка виокремлювалася від народної протягом трьох століть, набувала все вагомішого значення, адже, як відомо, у 20-х – 30-х роках радянська цензура взагалі забороняла писати будь-які фантастичні історії, мотивуючи це негативним впливом на психіку та гармонійний розвиток соціалістичної дитини. Аби досягнути бажаного морально-естетичного ефекту та поглибити важливість власної думки щодо тієї чи іншої проблеми, митці часто вдавалися до міжстильової компіляції жанрів. Шістдесятники, які одні з перших почали відроджувати казку, не лише зверталися до її чистого генологічного виду, а для підсилення паратекстуальної функції, часто запозичували фольклорну назву для заголовку твору. Ця синтетичність, що вібрала в себе риси усної народної творчості та елементи літературних жанрів, породила своєрідні новоутворення на кшталт «казка-містерія», «казка-притча», «казка-поема», «казка-виховання».

Мета статті полягає в аналізі концепту безголосся крізь призму явищ *naturalis silentio* – природньої тиші та *homo silentio* – людського мовчання у компілятивних жанрово-стильових модифікаціях поетичного доробку українського поета-шістдесятника Василя Симоненка на прикладі творів «Подорож в країну Навпаки», «Казка про Дурила» та «Суд». Вона передбачає реалізацію таких завдань:

1) осмислити особливості фольклорного та літературного синтезу компілятивних жанрових модифікацій;

2) з'ясувати реалізацію літературної концепції „тихої лірики” через комунікативні конструкції *naturalis silentio* – тиші та *homo silentio* – мовчання;

3) дослідити особливості творчої манери Василя Симоненка;

4) проаналізувати художньо-семантичні особливості поезики тиші та мовчання в дидактичних творах Василя Симоненка «Подорож в країну Навпаки», «Казка про Дурила» та «Суд».

Робота опирається на критичні праці, науковців-літераторів І. Дзуби, В. Моренця, Є. Сверстюка, Л. Тарнашинської, теоретиків фольклорних жанрів О. Гарачковської, О. Колодія, Ю. Коваліва, Г. Сабата.

В. Симоненко, часто черпаючи натхнення в природі, образно намагався вирішити питання соціального, морального, та естетичного спрямування. Безголосся надавало йому духовного спокою, внутрішньої патетичності, особливої емоційності. Важко не погодитися зі словами літературознавця І. Дзюби, що саме в такому настрої „поет не проповідує іншим, а мовить до свого сумління” [3, с. 34]. В. Симоненко мав на меті віднайти власну авторську манеру, яка була б за межами «мови партій». Він пропонував свою, відмінну від офіційної, версію літературної традиції, у якій феномен «тихої лірики» відіграв важливу роль. Це й не дивно, бо навіть у житті, як пригадає літературний критик Є. Сверстюк: «з ним не можна було сперечатися – він не висловлював квапливих напівдумок, він про все подумав і там, де інші багато й неясно балакають, – мовчав. Уся наша втіха, що цей його стиль відбився в тому, що він залишив нам» [6, с. 444–445]. Часто явище тиші у творчості митця переходило в мовчання, німоту, спокій, де сконцентровувалися процеси мислення й мова автора. Це слугувало актуальним сполучним концептом між об’єктивною та художньою реальністю. Поступово поет відмовився від тем «рідного краю», «страждання в холодній чужині», «козацької слави», і тим самим, перейшовши певну межу онтологічного рівня, здійснив естетичний поворот до тем мови, слова, мистецтва. Він поступово відходив від зображення конкретної людини із реального життя, намагаючись акцентувати свою увагу на особистості ліричного героя в його унікальному сугестивному бутті. Явище безголосся у творчості Василя Симоненка зустрічається в різних варіаціях: як у природі, так і в повсякденному людському існуванні. Тому творчий доробок лірика, в якому репрезентовані тиша – *naturalis silentio* та мовчання – *homo silentio* підсилюють емоційне ставлення автора до написаного та надають змогу реципієнту максимально наблизитись до задуманого поетом.

У ліричній палітрі В. Симоненка були вдалі спроби опанувати жанр літературної казки. Частково твори молодого символіста написані всередині шостого десятиліття, здавалося б, природно входили у річище тогочасної літературно-стильової традиції «гучних гасел та лозунгів». Проте, якщо вдумливо зануритись у поетичний світ вигадки митця, то між рядками можна

декодувати чітку соціальну позицію свідомого громадянина. Переосмислення фольклорних мотивів у авторському сюжеті вдало висміювало суспільний лад і порушувало одну з найголовніших проблем – тогочасного співіснування митця та влади. Його літературно-фольклорні напрацювання позначені яскраво вираженою фантастичною та психологічною інтроспекцією, особистісним ставленням до дійсності. Проте у них є певні розбіжності, адже «Подорож у країну Навпаки» орієнтована на дитячого адресата, а «Казка про Дурила» – на дорослого, і написана з урахуванням певної історичної доби та інтертекстуальних виявів. Особливість творчої манери автора полягає у тому, що він адаптує у власних літературних працях фольклорні мотиви, та, зберігаючи основні параметри жанру, відкрито не вдається до народнопоетичної традиції.

Щодо жанрового визначення, то «Казка про Дурила» має декілька дефініцій. Серед них варто виокремити назву дану самим поетом – «містерія». Лірик у віршовій формі вдало поєднав визначні події та яскраві характери, огорнувши все сакральною таємницею. Колега по роботі М. Сніжко пригадує, що приблизно за три місяці перед смертю Василь Симоненко хвалився, що «сотворив чудо» – «Хотів поему «устругнути», а вийшла. якась містерія» [8, с. 121]. Або ж за визначеннями науковців казка-притча, яка завдяки своїй сатиричній спрямованості, що наприкінці 60-х років мала вибухову силу, не апелювала на конкретні часові та просторові координати, а орієнтувалася на алегоричному змісті, що вдало обрамлювався засобами гротеску та символікою казки. Варто зазначити, що попри новаторські жанрові компіляції у цьому творі спостерігаються й елементи усної народної творчості, а саме мотиви таких казок як «Бух Копитович», «Іван-Вітер», «Іван-мужичий син», «Летючий корабель». Щодо характеристики головного героя, то особливість Симоненкового Дурила полягає у тому, що автор наділяє його далеко не найкращими рисами, як головні герої у вище названих народних казках, а навпаки, саркастично виставляє дурником, чим влучно виражає власну громадянську позицію. Це властиво для поета, адже, як стверджує Ю. Тарнашинська «поетика «серйозності» сусидить у нього з поетикою карнавалізації, де право на особливу серйозність надається іронії, кпину, гумору, а то й сатири» [9, с. 34]. Проте

насправді позбавлений глузду не герой казки, а середовище, яке вимагало від нього зректися людської свободи та національних переконань. Поет твердо розумів, що його бачення тогочасної реальності далеко не таке як у радянської «цензурної машини», адже саме цей твір вийшов друком аж по його смерті. У своєму щоденнику він стверджував, що «сьогодні казка ще подобається мені, жаль, що нікому її прочитати» [11, с. 38].

Тиша, яка зустрічається у творі вперше має дещо негативний конотативний відтінок. Варто наголосити, що в цьому випадку вона апелює до людського мовчання, яке презентує її як пасивну істоту, що змушена коритися несправедливим законам суспільства:

*«Ну а що нам до того? //
Ми люди тихі. //
На би повне корито бурди, //
теплу ковдру, затишну стріху, //
та цукерку вряди-годи» [7, с. 259].*

Проте згодом, все ж таки на перший план виступає natural silence – природне безголосся. Адже ліричний герой знаходить спокій лише при згадці рідного куточку «...а там, за рікою, на тихій, Зеленій горі, // біліє батькова хата...» [7, с. 260]. Мета Дурила віднайти Батьківщину, однак режим не хоче надати йому такої можливості: «*Ми стільки істин вам за мить нацидим // Що подив назавжди заціпить рот*» [7, с. 256]. На жаль, це „примусове мовчання” може перерости у спосіб життя та призвести до серйозної моральної деградації істиного «Я» людини. Отож, традиційні для фольклорної казки хронотопи будинку та шляху-дороги, які відтворюють ціннісну семантику розповіді, свідчать про вагому перевагу природнього безголосся над людським, адже на онтологічному рівні воно дає змогу певним законам буття суттєво впливати на святість людської душі.

Про важливість комунікативної ролі тиші можна сверджувати, прочитавши рядки: «*там щастя закуте в печерах німих – не те що для нас, а те, що для них*» [7, с. 257], які стверджують істинність буття, що таїться власне у невимовному та нескazanому – тому сакральному, яке може відкритися не кожному, а лише обраним людям, цінуючим високі моральні якості людини. Головний герой не спокусився на улесливі умовляння та незвідані

багатства, а, обдумавши все у повному семиденному мовчанні, відмовився від зла та несправедливості й у нагороду побачив, що за *«третьім ударом упали двері, і враз ніби сонце сяйнуло в печері»* [7, с. 259]. Витримана природна тиша «німого острова» обдарувала щастям головного героя, дозволила віднайти бажаний „тихий” пристанок його життя.

Ще одним вагомим поетичним твором дидактичного спрямування у В. Симоненка є казка «Подорож у країну Навпаки». За визначенням О. Гарачковської її жанр трансформувався у різновид «казку-виховання» [2, с. 6], що допускалося у тогочасному літературному процесі. Її дидактична цінність полягала у тому, що завдяки лінійному сюжетові та реалістичному зображенню повсякденного життя «тут і тепер», виховний момент першопочатково був репрезентований для будь-якої вікової категорії. Варто зазначити, що одним із рис казки-виховання є притчевість. У «Подорожі в країну Навпаки» вона характеризується не власне мандрівними сюжетами, а реалізацією морально-філософських роздумів, які постають у прихованій дидактичній формі шляхом витворення у художньому тексті глибокого символічного підтексту, що дає вичерпну характеристику даного жанру.

Щодо образу тиші як вербалізатора комунікативного акту, то у творі вона постає лише один раз і несе певну тривогу. Вся казка супроводжується галасом, події відбуваються динамічно. І коли раптово з'являється безголосся, виникає страх:

*«І дітей всіх чотирьох, //
Слуги кинули у льох. //
У льоху в холодній тиші, //
шаруділи сонні миші»* [7, с. 249].

Це насторожене затишшя, готуючи реципієнта до кульмінаційного вибуху в розвитку казкового сюжету, робить своєрідну спробу перепочинку, що дозволяє осмислити скоєне. Цьому сприяє тиша природи, адже дає спробу звернутися до власного «Я» і повернути на правильний шлях. Галас, який виникає опісля засвоєного «мовчазного уроку» на контрастному звуковому фоні надає можливість прямувати до подальшої мети героїв.

Окрім літературної казки, яка виокремилася із народної, В. Симоненко звертався й до жанру байки, витоки якої сягають

античної мудрості. Цей жанр пройшов довгий шлях еволюції і в середині ХХ століття набув рис політичної сатири дидактичного спрямування. Таким чином, зберігаючи одну із основних ознак байки – умовність, поет давав зрозуміти читачеві, що змодельовані образи та ситуації хоча і є вигаданими, проте в них яскраво відображена реальність та причинно-наслідкові явища дійсного суспільного ладу. У художній світ байки автор вводить різнотипні образи абстрактних понять та предметів, які взаємодіють і переплітаються, створюючи особливі моделі характерів. В даному творі абстрактна героїня «нова думка» переходить у своєрідний образ-символ, що потрапляє в умовну ситуацію, та наражається на певні випробовування. Такий підхід, на думку знавця дидактичних жанрів О Колодія, є «характерним виявом притчевості в художніх творах» [5, с. 7], а в нашому випадку байці «Суд». Осмислити її дидактичне спрямування можна, аналізуючи «безголосся» того «нового», яке ще не встигло виродитися, проте вже має право на існування. Тиша «*причалась по кутках*», «*і зал заворушився і затих*» [7, с. 268] повністю змінює ситуацію. Весь «лемент і базар», у якому була головна героїня «нова думка», припинився, коли вирішувалася її подальша доля. Кульмінаційна напруга підсилила та надала природьому безгомінню право вирішити подальшу долю героїні.

Таким чином, лірична творчість В. Симоненка, репрезентована казками «Подорож в країну Навпаки», «Казка про Дурила» та байкою «Суд», відзначається своїм індивідуальним почерком та інтонацією через контрастну антитечність ідейно-тематичної інформативності *naturalis silentio* – природної тиші, закладеної у підтексті творів. Вона знаходить втілення у метафоричній мові компліативних жанрово-стильових модифікацій казки-виховання, казки-притчі, містерії та байки, що розширили морально-естетичну та пізнавальну функції твору. Літературні жанри дидактичного спрямування стали значним внеском в художній скарбниці ХХ століття, де образ тиші, як „творчого начала” слугував засобом вираження глибоких роздумів поета над тогочасною дійсністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бовсунівська Т. В. Основи теорії літературних жанрів : монографія / Т. В. Бовсунівська. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 519 с.

2. Гарачковська О. Українська літературна казка 70-90-х років ХХ ст. : сюжетно-образна структура, хронотоп : автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.01.01 «Історія літератури» / О. Гарачковська. – Кіровоград, 2008. – 18 с.

3. Дзюба І. «...І вічні питання до білого світу». Нотатки про лірику Леоніда Талалая / І. Дзюба // СІЧ. – 1992. – № 2. – С. 33–37.

4. Історія української літератури ХХ століття: У 2 т. – К. : Либідь, 1998. – Т. 2. – 456 с.

5. Колодій О. І. Притча і притчевість в українській прозі 70-80 років ХХ ст. : автореф. дис. канд. філолог. наук: спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / О. І. Колодій. – К., 2000. – 20 с.

6. Сверстюк Є. Симоненко – ідея / Є. Сверстюк // На святі надій: Вибране. – К., 1999. – 780 с.

7. Симоненко В. Поезії. Казки. Байки. З неопублікованого. Проза. Літературні статті. Сторінки щоденника. Листи : У 2 томах / В. Симоненко. – Черкаси : Брама-Україна, 2004. – Т. 1 – 424 с.

8. Сніжко М. Оводи Василя Симоненка: Спогади і роздуми про поета / М. Сніжко. – Черкаси : Відлуння-Плюс, 2004. – 171 с.

9. Тарнашинська Л. Василь Симоненко: «Україно, ти моя молитва» : Бібліографічний нарис /Л. Тарнашинська. – К., 2007. – 120 с.

10. Тарнашинська Л. Проекція Інгарденівської феноменології в літературознавчій антропології: антропологема індивідуального голосу в художньо-образній системі українського шістдесятництва / Л. Тарнашинська // Поетика художнього тексту. – Люблін, 2011. – Т. 2. – С. 99–108.

11. Ткаченко А. Спогад про спогад, або спроба традиційного коментаря / А. Ткаченко // Слово і час. – 1991. – № 1. – С. 38–40.

О. ШАРАГИНА

**ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ФЕНОМЕНА ТИШИНЫ В
КОМПИЛЯТИВНЫХ ЖАНРОВО-СТИЛЕВЫХ МОДИФИКАЦИЯХ
ТВОРЧЕСКОЙ ПАЛИТРЫ ВАСИЛИЯ СИМОНЕНКА**

Рассмотрены поэтические произведения Василия Симоненка «Путешествие в страну Наоборот», «Сказка о Дуралеи» и «Суд». Исследованы особенности фольклорного и литературного синтеза на примере жанрового разнообразия: сказки-воспитание, сказки-притчи, мистерии и басни. Проанализированы обращение поэта к явлениям *naturalis silentio* – тишины и *homo silentio* – молчание как к средствам выражения собственной эстетической позиции через дидактическое назначения компилятивных жанров.

Ключевые слова: тишина, *naturalis silentio*, *homo silentio*, сказка-притча, сказка-воспитание, поэма-мистерия.

O. SHARAGINA

INTERPRETATIONS OF PHENOMENON *SILENCE* IN COMPOSITE GENRE-STYLISTIC MODIFICATIONS OF ARTISTIC PALETTE OF VASYL SYMONENKO

The article is devoted to peculiarities of folklore-literature synthesis of composite genre modifications of poetic discourse of middle XX century. It is clarified that namely *shistdesyatnyky* were among first who started to revive literature fairy tale in lyric dimension, appealing not only to its clear genealogic type, but to intensify its Para textual function often used borrowing of folklore name.

Concept of voicelessness as representative of “quiet lyrics” through prism of phenomenon of natural silence and homo silence is analyzed in composite genre-stylistic modifications of poetic works of Ukrainian poet-*shistdesyatnyk* Vasyl Symonenko on example of works “Journey to the country Opposite”, “Fairy tale about Durylo”, “The Court”. On example of genre difference: fairy-tale-upbringing, fairy-tale-parable, mysteries and fables peculiarities of this folklore-literature synthesis are explored. Reference to «*silentio*» as to measure of expression of esthetic position of the artist through own didactic assignment of composite genres is analyzed. It is stressed that rethinking of folklore motives in author’s subject successfully satirizes social structure and started to analyze one of the main problems of those times – coexistence of artist and power. Thanks to its satirical dimension these works didn’t appeal to concrete time and space coordinates, but oriented on allegorical plot that successfully was framed with the measures of symbolic grotesque.

It is proved that lyric work of V. Symonenko is marked with its individual pattern and intonation through contrast antethicness of idea-thematic information content *natural silence* put in subtext of works. It founds personification in metaphoric language of composite genre-stylistic modifications of fairy-tale-upbringing, fairy-tale-parable, mysteries and fables,

that broadened moral-esthetic and cognitive function of work. Literature genres of didactic direction became a great contribution in artistic treasury of XX century, where image of silence as “artistic origin” served as a measure of expression of deep thoughts of poet on reality of those times

Key words: silence, , naturalis silentio, homo silentio, fairy-take-parable, fairy-tale-upbringing, poem-mystery.

УДК 2:81'42:82 (73)

Оксана ШОСТАК

ПСИХОІСТОРИЧНИЙ КОД РОМАНУ «ТРЬОХДЕННИЙ ШЛЯХ» ДЖОЗЕФА БОЙДЕНА

У статті розглянуто особливості психоісторичного коду роману «Трьохденний шлях» канадського письменника корінного походження Джозефа Бойдена. Проаналізовано психоісторичну організацію твору за допомогою якої автор прагне актуалізувати в уяві читачів провідні національні характери та прослідити історичність їх становлення.

Ключові слова: імперська модель мислення, плем'я крі, алгонкіни, батьківський національний код, материнський код

Імперська модель пан-індіанізму, що сформувалася у американській та канадській літературах протягом 20 сторіччя (а за тим і на теренах колишнього Радянського Союзу), передбачала політичну стратегію нерозрізнення, коли всім представникам корінних народів північноамериканського континенту присвоювався «індіанський» характер, нав'язувалися відповідні стереотипи поведінки і мислення. Літературну традицію поневолених народів поділяли на дві абсолютно окремі різновиди : усну (вмираючу, котра цікавить обмежене коло антропологів) та письмову, що стала можливою завдяки «зусиллям» із боку держави по приведенню дикунів до «цивілізованого» стану життя, завдяки освіті у спеціалізованих навчальних закладах для червоношкірих. Сучасна література перших націй Канади написана людьми, що виростили у цих умовах, тому говорити про виокремлення літератури конкретних націй Північної Америки, на превеликий жаль, поки що не доводиться. Але все ж можна говорити про формування у сучасній літературі психології художнього мислення і особливих